

14. Бабенко А. М. Запобігання організованій, озброєній та терористичній злочинності як складова безпеки в умовах євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4, ч. 1. С. 54–58.

15. Бабенко А. М. Сучасний стан та тенденції наркозлочинності, вбивств та самогубств у містах і сільських районах України: кримінологічний вимір та запобігання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. № 1 (91): *Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення*. С. 16–26.

16. Бабенко А. М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 14–22.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-550-4-71>

СПАДКОВІ ПРАВА У (ПОСТ)ВОЄННИЙ ЧАС: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАРАДИ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Яковлев М. Д.

*здобувач освіти 2 року
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Право на спадкування є невід’ємною складовою права власності, гарантованого Конституцією України [3] та міжнародними актами, зокрема Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [2]. В умовах російсько-української війни реалізація цього права зазнає істотних трансформацій, що зумовлює необхідність його переосмислення крізь призму прав людини задля підвищення ефективності правового захисту. На особливу увагу заслуговує визначення спадкового права щодо майна на тимчасово окупованих територіях та знищеного внаслідок війни.

Особливості спадкування майна, що перебуває на тимчасово окупованих територіях, визначаються специфікою правового режиму таких територій. Відповідно до законодавства України, право власності на таке майно зберігається за законними власниками, а акти окупаційних

органів не створюють юридичних наслідків [1]. Це означає, що майно продовжує входити до складу спадщини незалежно від фактичної втрати контролю.

У цьому контексті доцільно враховувати наукову позицію, відповідно до якої в умовах воєнного стану суттєво трансформується роль держави у сфері речових прав. Є. О. Рябоконтю вказує, що статус «держави як набувача майна, одержаного шляхом примусового вилучення, залежить від того, чи має вона статус правонаступниці» [6, с. 106]. Держава фактично набуває особливого статусу гаранта відновлення порушених майнових прав, що проявляється, зокрема, у механізмах компенсації, фіксації втрат та забезпечення правонаступництва. У такому випадку спадкові правовідносини виходять за межі класичної цивілістики та набувають публічно-правового виміру.

Підхід до збереження права власності навіть за відсутності фактичного контролю узгоджується з практикою ЄСПЛ, зокрема у справі *Loizidou v. Turkey* [7]. Це дозволяє зробити висновок, що право на спадкування не припиняється внаслідок окупації території.

Водночас реалізація спадкових прав у таких умовах істотно ускладнюється. Зокрема, виникають проблеми із відкриттям спадщини, доступом до нотаріальних органів та підтвердженням складу спадкового майна. У відповідь на ці виклики держава змушена адаптувати нотаріальні процедури, що свідчить про зміну традиційних механізмів реалізації спадкових прав.

Окрему увагу слід приділити спадкуванню знищеного майна. У цьому випадку відбувається трансформація об'єкта спадкування: замість речі виникає право вимоги. Як слушно зазначається у правових позиціях (пост)воєнного часу, право на компенсацію входить до складу спадщини.

Особливої уваги потребує проблема спадкування майна, знищеного внаслідок бойових дій. У такому випадку відбувається фактичне припинення існування об'єкта нерухомості, що відповідно до цивільного законодавства тягне припинення права власності. Проте застосування виключно формального підходу призводило б до виключення такого майна зі складу спадщини. Це, у свою чергу, означало б істотне обмеження прав спадкоємців. З огляду на це у сучасній правовій практиці сформувався підхід, відповідно до якого відбувається трансформація об'єкта спадкування: замість знищеної речі до складу спадщини включається майнове право вимоги, пов'язане з отриманням компенсації за завдану шкоду [4].

Законодавець частково врахував зазначену проблему, передбачивши механізми компенсації за зруйноване нерухоме майно, а також встановивши відповідні фінансові гарантії [4]. Разом із тим, слід

констатувати, що на практиці виникають значні техніко-юридичні складнощі, зокрема при спадкуванні вже сформованих компенсаційних активів, таких як житлові сертифікати.

Додаткові труднощі виникають у судовому порядку захисту спадкових прав, особливо у випадках втрати правовстановлюючих документів на знищене майно. У таких ситуаціях ключового значення набувають питання доказування належності майна спадкодавцю, а також визначення належного відповідача у справі. Судова практика відіграє вирішальну роль у забезпеченні реалізації спадкових прав, формуючи підходи, спрямовані на забезпечення доступу до правосуддя навіть за умов обмежених доказових можливостей.

Для подолання зазначених проблем національні суди застосовують підходи, сформовані у міжнародному праві. Зокрема, в українській судовій практиці імplementовано доктрину так званого «намібійського винятку», відповідно до якої невизнання актів окупаційної влади не повинно призводити до порушення прав осіб, які проживають на таких територіях. Це означає, що окремі акти можуть враховуватися судами виключно з метою захисту прав громадян. Наприклад, Верховний Суд у своїй практиці підтверджує можливість обмеженого врахування таких актів. Зокрема, у постанові від 26.04.2023 у справі № 337/3725/22 зазначено, що визнання окремих документів, виданих на тимчасово окупованій території, зокрема щодо фактів народження чи смерті особи, допускається виключно з метою захисту прав громадян України і не означає легітимації окупаційної влади [5]. Такий підхід дозволяє забезпечити баланс між принципом невизнання окупаційних режимів та необхідністю ефективного захисту прав спадкоємців. Це підтверджує загальну тенденцію до зниження формалізму у спадкових правовідносинах та забезпечує можливість ефективного судового захисту навіть у складних умовах (пост)воєнного часу.

У контексті правозахисного підходу важливим є також врахування проблем внутрішньо переміщених осіб, які стикаються з додатковими перешкодами у реалізації спадкових прав.

Відтак, проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що в умовах масового знищення майна та тимчасової окупації територій спадкове право зазнає суттєвої трансформації. Воно має еволюціонувати від формального механізму переходу речей до гнучкого правозахисного інструменту забезпечення відновлення порушених майнових прав.

Трансформація об'єкта спадкування у право вимоги та забезпечення ефективних механізмів реалізації компенсації є необхідною умовою гарантування безперервності права власності та відновлення справедливості.

Література:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Протокол від 04.11.1950. Редакція від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Компенсація за пошкоджене чи знищене нерухоме майно громадянина не оподатковується. *Державна податкова служба України : офіційний портал*. 2023. 23 листопада. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/print-730478.html>
5. Постанова Верховного Суду від 26.04.2023 у справі № 337/3725/22 (провадження № 61-1746св23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110515225>
6. Рябоконт Є. О. Наступництво держави у речових правах в умовах воєнного стану. *Приватне право в умовах війни* : матеріали всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.) / за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонова, д.ю.н., проф. І. Давидової ; НУ «Одеська юридична академія. Одеса, 2022. С. 105–109.
7. Case of Loizidou v. Turkey (Application no. 15318/89) : Judgment of the European Court of Human Rights of 18 December 1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-58007%22%5D%7D>